

Privilegert tilhørighet?

Kosmopolitiske orienteringer i en trygg velferdsstat

Minji Song og Helene Aarseth

Å føle seg hjemme i verden er blitt viktig på en ny måte. I kjølvannet av dagens globaliseringsprosesser har kosmopolitiske idealer fått en oppblomstring. Den enkelte skal på nye måter orientere seg mot, være del av og føle ansvar for verdenssamfunnet (Mitchell 2003). Sentrale aktører i utdanningsfeltet, som for eksempel OECD (2018) og UNESCO (2015), betrakter kosmopolitisk kompetanse, «global competence» (OECD 2018), eller «global citizenship» (UNESCO 2015), som helt grunnleggende for dagens utdanningsinstitusjoner. Dette skiftet er ikke minst tydelig i en norsk kontekst. Som en sterk og trygg velferdsstat langt fra de globale sentrene har Norge befunnet seg litt i utkanten av verdens viderverdigheter. Inntil nylig har landet også vært kjennetegnet av en stor grad av etnisk og sosial homogenitet. I takt med et mer internasjonalt arbeids- og utdanningsmarked og en mer multikulturell befolkning (Brochman og Hagelund 2010), har verdens tilstedeværelse i Norge blitt tydeligere. Kosmopolitisk

kompetanse er blitt et yndet botemiddel mot mulige spenninger mellom universelle og solidariske verdier og mer kulturelt mangfold (Lister 2009). Å være internasjonal og mangfoldskompetent er på kort tid blitt universelle idealer som de unge som vokser opp i dagens Norge, må forholde seg til på en ganske annen måte enn generasjonen før dem. Men hvordan oppleves disse nye idealene, forventningene og mulighetene av de unge som på ulike måter blir stilt overfor dem? Hvordan er den subjektive opplevelsen og levde erfaringen av å forme en mer kosmopolitisk identitet?

De nye idealene gjør seg ikke minst gjeldende i skole og utdanningssystemet. Pedagogiske institusjoner tar mål av seg til å forme en oppvoksende slekt som er eslet til å skape «en felles og bedre verden». Vi ser nye krav og ny etterspørsel etter mer internasjonalt orientert utdanning samt en økt bevissthet om og verdsetting av kulturelt mangfold og en åpenhet mot verden. En av institusjonene som i særlig grad målbærer slike idealer, er International Baccalaureate-programmet, eller «IB-linjen»,¹ som de siste årene tilbys ved stadig flere skoler og tiltrekker seg stadig flere norske ungdommer (IBO 2015; IBO 2020; IBO u.å.). Å bidra til å fremme en mer internasjonal orientering og en følelse av tilhørighet til et globalt fellesskap er her et pedagogisk hovedanliggende. «The aim of all IB Programmes is to develop internationally minded people who, recognizing their common humanity and shared guardianship of the planet, help to create a better and more peaceful world» (IBO 2013). Programmet er tuftet på en filosofi om å bringe unge mennesker fra alle verdens land og ulike bakgrunner sammen og styrke deres opplevelse av å være del av, og ta ansvar for, en felles verden (UWC International u.å.). IB-linjen er dermed en institusjon som i særlig grad kan sies å gå i bresjen for å fremme en bestemt type kosmopolitisk livsform og verdensanskuelse.

I dette kapitlet undersøker vi hvordan bestrebelsen på å leve opp til det nye kravet om «å bli internasjonal» oppleves

for unge mennesker som kommer fra et velstående, homogent og trygt velferdssamfunn som det norske. Kapittelet bygger på et mastergradsprosjekt (Song 2019) og er en narrativ intervjustudie av 13 norske ungdommer som har tatt IB-programmet. Analysen av intervjuene fulgte i stor grad de forbindelseslinjer og menings-sammenhenger, eller den «gestalt» (Hollway og Jefferson 2012), som intervjupersonene selv former når de får fortelle relativt fritt om sine erfaringer.

De fortellingene intervjupersonene former, kan tolkes dels som den «offentlige fortellingen» om deres erfaringer, den delen av sitt liv de gjerne vil vise frem, men også som mer umiddelbare og personlige fortellinger om hverdagslivets strev og dilemmaer (Jamieson 1988). Studien fokuserer som nevnt over på en gruppe unge mennesker som kan sies å representere en slags spydspiss i den kosmopolitiske utviklingen, en gruppe som har valgt å forlate hjemmets trygge arve for å gå på en skole med IB-programmet. Vi spør hva som motiverer orienteringen om å forlate trygge og privilegerte hjemlige omgivelser for «å bli mer internasjonale». Ungdommene i denne studien har alle sammen vokst opp i en relativt velstående og kulturelt privilegert familiesituasjon og har tatt et aktivt valg om å forlate sitt hjem og lokale oppvekstmiljø, og søke på IB-linjen i flere ulike land. Her skal vi utforske de mer subtile sidene ved denne prosessen. Særlig er vi opptatt av hvordan det nye kravet om og lysten til «å bli internasjonal» oppleves rent følelsesmessig. Hva er det som driver disse unge menneskene til å orientere seg mot nye verdier og levemåter, og hvilke utfordringer møter de idet de søker å «bli kosmopolitiske»? Gjennom disse spørsmålene søker vi ny innsikt i hvilke kroppsliggjorte og emosjonelle ressurser som muliggjør den internasjonale orienteringen, og hvilke som vanskeliggjør den. Vi undersøker særlig betydningen av en form for ontologisk trygghet som bunner i tilhørigheten i en nordisk

velferdsstat. Denne tryggheten ser ut til å anspore dragingen ut i verden og bort fra det homogene, transsynte og privilegerte samfunnet de kommer fra, men får også en ny dimensjon i møte med andre, mindre privilegerte ungdommer. Vi argumenterer for at denne ontologiske tryggheten ansporer en lyst til å vende seg mot verden. Men i denne prosessen ser de både sitt hjemsted og verden der ute på nye måter.

Å føle seg hjemme i verden

Den økte betydningen av «å være internasjonal» og vendt mot verden må sees i sammenheng med en mer globalisert kapitalistisk økonomi. Produksjon og distribusjon av varer og tjenester er i mindre grad avhengig av nasjonalstatens grenser. Idealet er mest mulig fri flyt av mennesker, varer og tjenester på tvers av landegrensene. Som følge av dette oppmuntres også individer til å forflytte seg og forme sitt liv fristilt fra eget fødeland (Kuisma 2008; Urry 2011). Men de kosmopolitiske idealene næres også av andre prosesser. Flere globale utfordringer og kriser knyttet til krig, flyktningestrømmer og klimaendringer har skapt økt oppmerksomhet om nødvendigheten av globale løsninger. I denne situasjonen trekker mange på kosmopolitiske idéer for å betone at vi alle er innbyggere av én felles verden, og at vi må stå sammen for å håndtere globale utfordringer (Roberts 2015 s. 89). Vi har fått en oppblomstring av en bestemt kosmopolitisk verdensanskuelse, «a new cosmopolitan imaginary» (Pollock mfl. 2002), og nye og mer inntrengende krav om at den enkelte samfunnsborger ser seg selv som en borger i verden.

En slik kosmopolitisk orientering handler imidlertid om noe mer enn personlige preferanser og individuelle etiske valg. Historisk sett har kosmopolitiske orienteringer vært beholdt en

privilegert elite med kulturelle og økonomiske ressurser som gir anledning til å engasjere seg i utveksling av kulturelle idéer og erfaringer (Calhoun 2003; Hannerz 2005). Selv om dagens kosmopolitisme på mange måter fremstår som et universelt krav, kan det likefullt argumenteres for at kosmopolitiske praksiser forutsetter helt bestemte sosiale og økonomiske betingelser (Calhoun 2008b s. 109). Forestillingen om det kosmopolitiske mennesket som fritt beveger seg inn og ut av ulike, ofte urbane, steder, har en tendens til å dekke over slike forhold (Vieten 2012). Å være internasjonalt orientert og forflytte seg på tvers av landegrenser krever at du har bestemte ressurser som kan anvendes på tvers av kulturelle og nasjonale grenser, og som du står fritt til å disponere slik det passer deg (Skeggs 2004). Man må være i besittelse av en form for «kapital» som gjør det mulig å operere på tvers av ulike lokale kontekster og betrakte verden som din arena (Calhoun 2002). I tillegg til økonomiske og kulturelle ressurser krever det også at du inngår i og tilhører ulike nettverk med internasjonal forankring (Calhoun 2002; Connell og Wood 2005). Mange argumenterer derfor for at det kosmopolitiske individet må forstås som del av en ny internasjonal elite (Hannerz 1990; Sklair 2002; Calhoun 2008a). I tillegg er det å være kosmopolitisk orientert i økende grad betraktet som et fortrinn i seg selv, som en form for kroppsliggjort og mental kompetanse som setter deg i stand til å agere og interagere med en viss selvsikkerhet på ulike globale arenaer og sosiale sammenhenger (Weenink 2008 s. 1092). En slik kompetanse kan til og med betraktes som en form for kapital, en «kosmopolitisk kapital», som ser ut til å bli en stadig viktigere form for kulturell ressurs i dagens globaliserte verden (Prieur mfl. 2008).

Flere hevder også at en ny dyrking av kosmopolitiske idealer fremmer en forståelse av mennesket som et autonomt selv, et selv som fritt kan bevege seg på tvers av steder og tilhørigheter

løsrevet fra konkrete avhengighetsbånd. Dette bringer med seg en «fetishization of liberal individualism (...) signified by the icons of singular personhood» (Pollock mfl. 2002 s. 581). Lovprisningen av verdien av å være en globetrotter kommer ofte med en nedvurdering, eller til og med fornektning, av folks behov for røtter, tilhørigheter og tilknytninger. Mennesket fremstår som et frittsvevende autonomt individ løsrevet fra tykke bånd og komplekse tilhørighetsformer, eller «thick attachments» (Calhoun 2003). Dette blir spesielt tydelig i forbindelse med den kosmopolitiske eliten, som på fleksibelt og opportunistisk vis kan relatere seg til verden som et «marked av muligheter», der de kan akkumulere verdifulle erfaringer. Orienteringen mot verden er med andre ord ikke nødvendigvis en etisk høyverdig forpliktelse overfor all verdens elendighet, men kan fort ende opp i et slags privilegert smaks- og livsstilsfellesskap, «a class consciousness of frequent travelers» (Calhoun 2002). Faktisk kan man hevde at den måten den kosmopolitiske elite nærmer seg og forholder seg til verden på, like gjerne kan øke avstanden mellom dem selv og andre, ikke minst til mindre privilegerte og mer marginaliserte andre.

Snarere enn å være mer åpent mot verden forstår det kosmopolitiske selvet seg som et fast senter som ting skjer med utgangspunkt i (Papastephanou 2016). Verden ligger der for dine føtter, som et sted som er tilgjengelig for deg og tilbyr deg ulike muligheter for å forfølge dine egne prosjekter og tilegne deg nye erfaringer som i neste omgang gjør at du kan bevege deg enda tryggere og føle deg enda mer «på toppen» av verden (Hollinger 2001; Skeggs 2004). Dette peker mot en bestemt form for varen, der verden er åpen for deg og du sømløst kan bevege deg fra ett land til et annet og har de psykologiske og mentale ressursene som gjør det mulig å kalle verden for ditt hjem (Bagnall 2015 s. 128). Men hva mer konkret består disse psykologiske og mentale ressursene av? Hva er det som muliggjør den relasjonen til seg selv som gjør det mulig å føle seg

hjemme i verden? Hvordan kan vi forstå trangten til å henvende seg ut mot verden uten å redusere den til en effekt av privilegier? Slik vi ser det, er den emosjonelle motivasjonen for å «bli mer internasjonal» slett ikke bare et spørsmål om å ha så og så mye kulturell eller økonomisk kapital. Det handler om noe annet.

Vi vil undersøke hvordan de unge menneskene som har valgt å gå på IB-linjen, forteller om sine bestrebelser på «å bli mer internasjonale» (Song 2019). De 13 som tok del i studien, er nå i alderen 20 til 28 år og *på vei over fra ungdomsfasen og inn i voksenalivet*. Hvordan har disse unge voksne opplevd årene i den typen internasjonalt miljø som IB-linjen representerer? Og hvordan kan vi forstå det forhold at alle disse på et tidspunkt etter å ha studert og bodd i ulike land² har valgt å returnere til Norge? Hvordan ser disse unge menneskene tilbake på sin internasjonale erfaring, og hvordan tenker de om sine fremtidige livsprosjekter – og hvilken betydning har det at de kommer fra en trygg nordisk velferdsstat, for deres bestrebelser på å føle seg hjemme i verden?

Utfordrstrang

Beslutningen om å starte på en internasjonal linje ser ut til å være ansporet av behovet for å bryte ut av noe som oppleves som trangt og innelukket. Litt på samme måte som etterkrigsgenerasjonene fikk nye muligheter til å flytte inn til byene for å ta høyere utdanning, vokser dagens unge opp med nye muligheter og en ny trang til å «bli mer internasjonale». Et stadig tilbakevendende tema i intervjuene er frustrasjonen over det disse unge menneskene opplever som en uutholdelig konformitet som preger deres hjemsted. De trekker raskt opp en kontrast mellom «hjemme» og «verden utenfor». De fleste har vokst opp på Oslos vestkant, i middelklassedominerende boligområder, og tar eksplisitt avstand fra

den virkelighetsforståelsen og livsinnstillingen de mener preger deres oppvekstmiljø. Særlig rettes skytset mot det de beskriver som en form for transsynthet som får hjemstedet til å fremstå som kjedelig og får dem til å føle seg utilpass og innestengt. Det transsynte kan for eksempel ta form av en generell motvilje mot «å lære om og forstå andre». Intervjupersonene gir klart uttrykk for at de tidlig så på seg selv som annerledes, de følte seg fremmede i dette kjedelige og konforme miljøet og deler ikke de verdiene og væremåtene som dominerer her.

Hilde oppsummerer det som fremstår som et ganske generelt syn hos intervjupersonene, nemlig at deres nabolag preges av at «alle er akkurat som alle andre». Det var «bare hvite, norske barn» på skolen hun gikk på. Ingrid betoner at hun ikke «trivdes med den homogene klassen [hun] gikk i». Ikke bare mislikte Hilde og Ingrid den transsyntheten dette avlet, men de klaget også over den manglende interessen for «andre ting som skjer rundt dem, ting som skjer utenfor Norges grenser, eller bare utenfor deres egen snevre vestkantgjeng». Selv om de også fremhever at de er del av dette og selv har vokst opp med det, vektlegger de også at de tar avstand fra denne «vestkantgjengen» og deres holdninger og verdier. De tar avstand fra hele den livsanskuelsen som preger de «privilegerte enklavene» (Ljunggren og Andersen 2014) de vokste opp i. Fraværet av nysgjerrighet og interesse for andre som preger disse oppvekstmiljøene, kommer tydelig frem i Haralds beskrivelser av seg selv og sine venner. Han ser seg selv som en som «er interessert i» og «veldig nysgjerrig når store ting skjer» rundt i verden. Hans venner fra hjembyen, derimot, «bryr seg virkelig ikke». De betrakter verden mer som et sted «bestående av ulike feriesteder», og de har «aldri bodd i lengre perioder i utlandet i det hele tatt».

Denne opplevelsen av ukomfortabelhet og disidentifikasjon handler ikke bare om det spesifikke nabolaget de har vokst opp

i, men gjelder også Norge i det store og det hele, «et land bestående av mennesker som typisk ser ut på en bestemt måte», og «et samfunn der det er veldig snevre rammer for hva som ansees å være normalt». Slike bemerkninger om etnisk og kulturell homogenitet går igjen i de fleste av intervjuene. De fleste gir også klart uttrykk for at denne homogeniteten oppleves som noe nærmest utålelig, men dette er kanskje særlig tydelig hos dem som ikke er hvite. Deres erfaringer av å tilhøre en etnisk minoritet styrker følelsen av ikke å høre til og av å representere et avvik fra de tatt-for-gitte forestillingene og verdiene som dominerer i dette homogene miljøet. Daniel, Heather og Elisabeth understreker for eksempel at deres annerledeshet har gjort dem veldig synlige i hele oppveksten. De sier at de har følt seg utenfor, og at kommentarer om deres annerledeshet har vært «slemme», og de kan reflektere over et press for dem som ikke passer inn i det konforme og tatt-for-gitte fellesskapet. Når man fremstår som «annerledes», er det vanskeligere å gli inn i massene, og det har gjort at de har lengtet etter mer kulturelt og etnisk mangfoldige omgivelser. Heather oppsummerer den intense opplevelsen av oppstemthet hun følte da hun flyttet til utlandet første gang:

Å reise til London, som er en sånn smeltedigel av folk med ulik etnisk bakgrunn (...), det var liksom første gangen folk ikke så rart på deg (...). Ingen brydde seg. Det var bare helt fantastisk. (...) Jeg følte rett og slett at [hjembyen] var blitt for liten for meg.

Når de skal fortelle hva som motiverte dem til å ta en internasjonal utdanning, er det flere av intervjupersonene som betoner at de er nysgjerrige på det som er «eksotisk», «nytt», «annerledes» eller «utenfor normen». De assosierer den kulturelle homogeniteten og konformiteten hjemme med trangsynthet og kjedsomhet, og dette trangsynte og kjedelige blir avgjørende for deres søken mot

noe ukjent og annerledes. Flere gir, som Heather, uttrykk for et sug mot det fremmede og eventyrlige, mot noe de ikke kan få i sine hjemlige omgivelser. De vil «ha det gøy og møte noen mennesker som er annerledes». De føler ikke bare en trang til å utvide egen erfaringshorisont. De føler også at det er noe som mangler der hjemme, og at dette «noe» kan finnes der ute. Det er dette som trigger utferdstrangen deres, ønsket om å strekke seg mot det som er nytt, annerledes og spennende der ute i verden.

Forbindelser med verden

Valget om å gå på en internasjonal skole har gitt dem det de søkte etter: opplevelsen av mangfold av kulturer og mennesker. Intervjupersonenes fortellinger om hvor berikende og utviklende det har vært for dem å gå på IB-linjen, handler ikke minst om å tilegne seg nye erfaringer og mer kosmopolitisk kapital. En av de viktigste erfaringene de trekker frem når de forteller om dette, er «internasjonal forståelse». Med dette mener de at de har ervervet ny kunnskap om verden og om ulike kulturer. Dette har gitt dem større evne til å ta seg rundt i verden på en mer avslappet og selvsikker måte, og gjør dem flinkere til å håndtere det som er ukjent og annerledes. De fremhever at de har lært å «se verden fra andres ståsted» og ikke å ta «for gitt hva som er normalt», men være åpen for ulike måter å tenke og handle på i ulike kulturer. Hilde refererer til dette som «kulturell kompetanse», eller *cultural literacy*. Etter hennes mening er den type kompetanse og kunnskap som gjør en i stand til å forstå og få kontakt med ulike mennesker i ulike globale kontekster, helt avgjørende for å bli en internasjonal leder. Du må «vite hvordan du kommuniserer med mennesker fra andre kulturer» og være i stand til å ta inn over deg at andre faktisk kan «se tingene fra

et annet perspektiv». Det handler også om å være «mindre engstelig for det som er der ute».

Intervjupersonene trekker også frem betydningen av det internasjonale nettverket de har fått, både gjennom vennerelasjoner og gjennom alumni-nettverket til IB-linjen. Dette internasjonale nettverket blir en helt konkret bro ut i verden. De har alltid noen de kjenner eller kan kontakte om de kommer til et nytt sted. Den vedvarende kontakten med tidligere medelever gir også anledning til å videreutvikle og pleie den internasjonale dannelsen. Flere av intervjupersonene forteller at de er i kontakt med venner rundt omkring i verden som de kjenner fra den tiden de gikk på skole i utlandet, og at disse vennskapene på ulike måter skaper nye muligheter for å engasjere seg internasjonalt. De kan legge inn en overnatting for å besøke noen på vei fra ett sted til et annet, de hører på musikk fra andre land for å «forbli internasjonale», eller de kontakter venner fra andre land for «å høre hvordan ting oppfattes fra der de befinner seg». Alt dette er blitt del av dagliglivet deres. Slike mellommenneskelige forbindelser gjør det også lettere og mer meningsfylt å reise rundt i verden, fordi venner, bekjente og alumni i andre land kan introdusere dem til det nye stedet og for nye bekjentskap og nye forbindelser.

Noen er helt eksplisitte på at de betrakter IB-linjen som en plattform som gjør det lettere å utvikle et internasjonalt nettverk. IB-linjens alumni-nettverk blir for eksempel et helt konkret redskap for å akkumulere kosmopolitisk kapital. Flere betoner at tiden på IB-linjen har gjort det «lettere å komme i kontakt med folk rundt omkring i verden», og at det blir litt som å være del av «et svært internasjonalt nettverk». Det å ha gått IB-linjen blir på sett og vis en varig inngangsbillett til et internasjonalt fellesskap som i sin tur gir dem en helt unik tilgang til verden. I tillegg danner det å ha den samme erfaringen fra å ha studert i utlandet, og til og med ha vært gjennom det samme pensumet,

en felles plattform for å utvikle nye sosiale bånd. Man trekkes naturlig mot mennesker som har felles interesser og erfaringer, og flere forteller at de har endt opp med å ha veldig mange venner som også har gått på et *United World College* eller andre internasjonale skoler. Selv om dette ikke akkurat var «et mål i seg selv», er det «utrolig herlig» å oppleve den umiddelbare og intuitive forståelsen og felles opplevelsen de kan ha med andre IB-alumni. Som Hilde sier, «det blir litt sånn 'å ja, jeg forstår akkurat hva du mener', 'å ja, jeg vet akkurat hva du har vært gjennom'».

Men i forlengelsen av dette er de internasjonale vennskapene også en mulighet til utvidet empati og interesse for hvordan mennesker har det andre steder, og hvordan de opplever den situasjonen de er i. Intervjupersonene formidler en opplevelse av at disse internasjonale vennskapene gjør at de har «mer kontakt» med og «føler seg nærmere» verden fordi de har nære vennskap på ulike steder. Under intervjuene er det flere som trekker frem aktuelle hendelser rundt omkring i verden som skjer på intervjutidspunktet, og som de føler en spesiell nærhet til. Therese forteller: «For eksempel nå, med krigen i Yemen og krisen i Venezuela, så har jeg et ansikt å knytte til hver av disse krisene. Så jeg føler at de kommer nærmere. Verden blir liksom mindre.» På denne måten utvides følelsen av å være berørt og medfølelsen med andre mennesker som de ikke har hatt direkte kontakt med. I sin ytterste konsekvens kan dette omfatte hele menneskeheten. Selv om denne ene personen de kjenner «naturligvis ikke representenerer hele nasjonen», blir det lettere og mer naturlig for dem å leve seg inn i andres situasjon når de kan «knytte et ansikt» til hvert enkelt område. De blir opptatt av hvordan det går når «noe hender» i andre deler av verden; er alt bra med deres venner som bor der? Hva tenker de om det som har skjedd? Hvordan er det med de andre menneskene i det området? At de kjenner en eller flere i dette området personlig, gjør at de

blir mer opptatt av å følge med og holde seg informert om det som skjer. Det blir mindre avstand mellom dem selv og verden, og det blir et mer personlig anliggende når det skjer katastrofer langt borte. Fordi de har en erfaring av at «mennesker rundt omkring i verden er veldig lik deg selv», som John formulerer det, «blir det plutselig mer relevant» og «gir et mye større inntrykk om det skjer en katastrofe i Asia». Man kan lettere «identifisere seg med folk» i den delen av verden.

Denne formen for internasjonal kunnskap og forståelse, de internasjonale vennskapene og relasjonene og medlemskapet i alumninettverket, er eksempler på en form for kosmopolitisk kapital som intervjupersonene har ervervet seg gjennom den internasjonale utdanningen. Som følge av sin utferdstrang og sin kosmopolitiske orientering har de fått et utvidet og rikere utsyn mot verden og en utvidet forståelse av seg selv i verden. Verden er blitt større og samtidig mindre enn den var før de dro ut. Men dette bringer også med seg mer besværlige følelser. Den nye bevisstheten kaster nytt lys over den ekstremt privilegerte situasjonen de selv befinner seg i som følge av sin bakgrunn. Dette ubehaget forfølger dem på en måte som forstyrrer prosjektet om å «bli mer internasjonal».

Fanget i privilegier?

Møtet med et mer internasjonalt og mer kulturelt mangfoldig miljø tydeliggjør på mange måter deres nasjonale identitet. Gjennom oppholdet i det internasjonale miljøet blir intervjupersonene på nye måter oppmerksom på hva det betyr å komme fra et av verdens mest lykkelige og velstående land. Det går opp for dem at alt det «nye» og «spennende» de opplever gjennom den internasjonale utdanningen, henger nøye sammen med deres

privilegerte bakgrunn og ikke minst en velferdsstat som sikrer gratis skolegang og utdanning for alle. Medstudenter fra andre land har et helt annet press på seg og kan ikke gi seg hen til det nye og spennende på samme måte. På ulike måter vektlegger intervjupersonene at «når du kommer fra Norge, så vil det til slutt gå bra». De kunne for eksempel fortelle at de «med vilje valgte de letteste fagkombinasjonene» slik at de kunne ha mer tid og overskudd til å fokusere på personlig vekst og være engasjert i det sosiale livet på skolen og investere i langvarige internasjonale vennskap. De hadde også større rom for å «gå på trynet», som Harald formulerer det:

Jeg kjenner folk som har langt større bør på skuldrene enn det jeg hadde. De visste godt at dersom de gikk på trynet nå, har de gjort det for alltid, fordi mange av disse folka kom fra en veldig tøff bakgrunn. (...) Dette var ikke min siste sjanse. Jeg kunne reise hjem og starte på nytt. Jeg gjorde ikke det, men jeg *kunne* ha gjort det.

Bevisstheten om deres egne privilegier skyldes delvis deres sosioøkonomiske bakgrunn, de kommer fra relativt privilegerte familier. Men også deres nasjonale tilhørighet får en helt bestemt betydning som et trygt fundament som de alltid kan falle tilbake på. Forskjellen mellom dem selv, «de norske studentene», og de andre, «mindre privilegerte studentene», skyldes ikke minst det trygge, velordnede og beskyttede samfunnet de kommer fra med alle de mulighetene som er tilgjengelig her. Som Eva formulerer det, mange av elevene på den internasjonale skolen så disse årene som «deres første og siste mulighet for å komme inn på et godt universitet og skaffe seg en god jobb og komme seg ut av fattigdommen». Men hun selv «tilhørte ikke den kategorien, fordi jeg kom fra Norge». Hun beskriver seg selv som «en bortskjemt drittunge», «*a spoiled brat*». Når de sammenlikner seg med

studenter som på grunn av sin bakgrunn har «mye høyere press på seg», blir de mer klar over det de har med seg og har tilgang til som følge av at de er norske statsborgere.

Denne ubehagelige følelsen av å være bortskjemt akkompagneres av skyld og skam. Det å bli mer klar over sine egne privilegier ansporer frustrasjon og indre konflikter. Hvordan skal de forholde seg til dette? Hva kan de gjøre med den formen for ulikhet og urettferdighet som deres egne privilegier bunner i? Det å være privilegert er jo i seg selv «ikke min skyld». Samtidig er det vanskelig å svare for seg når deres medelever for eksempel kan si «hva vet du, du som kommer fra Norge. Du er jo bare en bortskjemt drittunge». De forstår og reflekterer aktivt over at det å komme fra et velstående vestlig land gir dem en overordnet posisjon og status i en global verden som fristiller dem fra det presset deres medelever må leve med. Disse privilegiene oppleves som en tilfældighet eller som flaks, og skaper derfor en følelse av skyld og av å stå i gjeld til verden. «Jeg tror at, dersom du er født i Norge, burde du gjøre noe for å bidra til verden, for du er utrolig heldig.» Denne følelsen av å stå i gjeld retter seg mot resten av verden og særlig den mindre heldige Andre (Oxfeldt 2018), som for eksempel deres «mindre privilegerte» medelever på den internasjonale skolen. I dagens globale verden, hvor «alt handler om muligheter», er det å komme fra Norden i seg selv et gullkort. Da burde man i det minste «dele med de andre». En løsning for å bøte på de eksisterende ulikhetene og på denne måte lindre den ubehagelige følelsen av skam kan for eksempel være å «delta i frivillig arbeid».

Intervjupersonene ser ut til å mangle «de riktige redskapene» for å diskutere maktstrukturer og privilegier, og dette bidrar både til en følelse av frustrasjon og svekker evnen til å diskutere og sette spørsmålstegn ved globale makstrukturer. Ingrid beskriver for eksempel en påfallende parallell mellom kulturen på den

internasjonale skolen og de grunnleggende sosioøkonomiske skjevhetene i verden. Hun karakteriserer den internasjonale skolen som «verden i miniformat». Det er «akkurat de samme maktdynamikkene», hvor «hvite europeiske gutter leder an i diskusjonene og de afrikanske jentene sitter helt stille». Men slike forskjeller, som skyldes ulik fordeling av ressurser og rikdom globalt, kommer de i liten grad konkret inn på. Om de tar opp slike forskjeller, føler de at de risikerer å skape avstand til vennene sine. En slik påpekning kommer også i konflikt med de kosmopolitiske idealene om likhet og mangfold som de holder så høyt. Selv om de «alle i større eller mindre grad la merke til det», ble de ikke tilbudt «redskaper eller vokabular til å snakke om det». Dette gjør at de på en måte blir fanget mellom den kosmopolitiske tilbøyeligheten til å være «hyggelig» og «velgjørende» på den ene siden og ubehaget ved egne privilegier som de ufrivillig og ved en tilfældighet er vokst opp med på den andre. Når de ikke har «det rette verktøyet» til å utfordre disse ulikhetene, blir erkennelsen av forskjeller og ulikheter akkompagnert av en passiviserende følelse av skyld. På denne måten får intervjupersonene hverken mulighet til å få bedre tak i sine privilegier eller benekte dem, de blir i stedet fanget mellom den kosmopolitiske tilbøyeligheten til å bejæ og verdsette likhet og mangfold på den ene siden og en erkennelse av at de drar fordel av privilegier som også er med på å reproducere global ulikhet, på den andre.

Ironisk nok fører det å være borte hjemmefra, fra det trangsynte og konforme stedet de opprinnelig tok avstand fra, til at de blir mer «norske» enn noen gang. De blir på et vis klebet til sin privilegerte og beskyttede tilhørighet i verden. Opplevelsen av å møte folk fra ulike kulturer synliggjør ikke bare deres kulturelle bakgrunn, men også de særlige privilegiene som følger med å vokse opp i en nordisk velferdsstat. På samme tid som de tiltrekkes av og trives med mer mangfold, fanges de i sine egne medfødte

privilegier. Dette forsterkes av den beklemmende følelsen av at strukturell ulikhet og maktrelasjoner er vanskelige å italesette innenfor den kosmopolitiske ideologien. Begrensningene i den liberale kosmopolitismen som feirer mangfold og forskjell, blir tydelige. Det som ikke settes ord på, er de strukturelle ulikhetene og behovet for global omfordeling. Dette misforholdet får disse unge menneskene til å føle skam. Det faktum at de kommer fra den velstående og beskyttede nordiske velferdsstaten, gir en følelse av å stå i en gjeld som må tilbakebetales, uten at de helt forstår hvordan. Denne helt bestemte formen for privilegium fortsetter å manifestere seg på ulike subtile og interessante måter i deres personlige fortellinger om hvordan de endte opp med å reise hjem igjen til Norge. På tross av sine uttalte misbilligelse overfor det stedet de vokste opp, kan de ikke nekte for at det etter hvert, og delvis til egen forargelse, dukker opp noen lite ærerike behov for å komme hjem.

Hjem og lade batteriene

Av ulike grunner har alle intervjupersonene reist hjem igjen til Norge etter årene i utlendighet. I intervjufortellingene er ambisjonene om «å bli internasjonal» riktignok uforandret. De er fortsatt fast bestemt på å forfølge sitt kosmopolitiske prosjekt og videreutvikle sin utforskning av verden. Fortellingene om hvorfor og hvordan de på intervjutidspunktet befinner seg i Norge, er ikke noe de velger å vektlegge i intervjuene. Disse fortellingene kommer frem mer i det skjulte, akkompagnert av en god porsjon nøling, ubehag og beklagelser med hensyn til hvordan livet har utviklet seg. Men nettopp disse skjulte fortellingene, sammen med alle tanker om hva de føler de burde ha gjort, og hva de skulle ha gjort og kunne ha gjort om bare ikke det og det andre

hadde skjedd, sier kanskje noe viktig om hva som spenner ben for den kosmopolitiske drømmen. «Hjemme» i Norge fremstår i denne delen av intervjuene med ett som det mest komfortable og tryggeste stedet å dra for å lade batteriene, samtidig som det fortsatt fremstår som det lite utfordrende og kjedelige stedet de opprinnelig flyktet fra. Sammen med det kjedelige er også noe «stabilt» og «beskyttet» som de vegrer seg for å snakke om, og som på ulike måter ser ut til å ha motivert deres hjemreise. Den direkte foranledningen til at de besluttet å reise hjem, er ikke bare at de ble klar over hvor godt de faktisk har det, og hvor privilegerte de er der hjemme, men også at de begynte å verdsette tilhørighet og trygghet. Denne tilhørigheten fremstår nå som viktig på en mer grunnleggende måte, som noe som gir dem kraft og driver frem deres kosmopolitiske livsprosjekt.

Mange av intervjupersonene refererer til et konkret øyeblikk da de bestemte seg for hvorvidt de skulle «flytte tilbake til Norge» eller «bli internasjonal». I denne refleksjonen blir det tydelig at det å «være internasjonal» krever mye energi og ressurser. Når Karoline vurderte om hun skulle flytte tilbake til Norge etter å ha gått på skole i utlandet, var det med en god del motvilje. Hun understreker at hun «har dårlige minner om Norge og norske skoler». Hun er ikke alene om å betone den inneklemt følelsen hun får på hjemstedet, og understreker at det å reise hjem igjen til Norge var en slags siste utvei. Beslutningen om å reise hjem kom ofte av noe helt tilfeldig som hadde skjedd, og som bare hadde med dem personlig å gjøre. Det var ønsket om å være nærmere sine nære, det kunne være ulike psykiske vansker, sykdom i nær familie eller fysisk og emosjonell trøtthet av å ha «spredte» relasjoner og en vanskelig økonomi som gjorde at de ikke klarte å finansiere skolen og dekke livskostnadene i utlandet. Disse fortellingene fortelles ofte i en «matter of fact»-tone. Ikke sjelden akkompagneres de også av en viss

forlegenhet eller selvironi. De sukker, ler, trekker på skuldrene eller ruller med øynene. Til tross for at flere av dem forteller at de var under langt mindre press enn sine medstudenter og kunne velge de letteste fagene og prioritere sosialt samvær over lekser, karakteriserer de seg selv som utpreget faglig ambisiøse. De forteller at de slet med depresjoner eller psykisk stress på grunn av høye prestasjonskrav i den perioden de tok den internasjonale utdanningen. Som mange andre forteller Heather at hun i visse perioder var «så utslitt» og «tret» at hun «ikke klarte å komme opp av sengen om morgenen». Hun antar i etttertid at hun «trolig må ha vært veldig deprimer» på den tiden. Strevet og presset de opplevde da de levde i utlandet, særlig om det var for en lengre periode, blir sjelden tematisert i forbindelse med de kosmopolitiske idealene og ambisjonene om å bli verdensborgere. Men når intervjupersonene snakker om det som førte dem hjem til Norge, får vi høre om «press», «høye utgifter» og fysisk og emosjonell «utmattelse». Alt dette ble faktorer som undergravde stabiliteten i livet deres. En annen kostnad ved å føre denne type kosmopolitisk tilværelse er manglende mulighet til å ivareta egne emosjonelle behov eller relasjonene til sine nærmeste. Personlige behov for et trygt og nærende «hjem» fremstår som påfallende fraværende i deres fortellinger om den internasjonale erfaringen og utfordsstrangen. Dette illustreres i den følgende utvekslingen med Elisabeth:

Elisabeth: Jeg tror jeg ønsker å reise over igjen, men ikke på en stund (...) det er bare fordi det er hyggelig å bare være med familien. Det er hyggelig å skape et hjem (...)

Intervjuer: Hva mener du med å skape et hjem?

Elisabeth: Å ha familien min rundt meg og ... Ikke behøve å være så spredt. For selv om jeg synes det er helt fantastisk, så ønsker jeg egentlig ikke å være så spredt (...) Jeg ønsker at dette skal føles mer

som ... mer som hjemme. Det har alltid vært hjemme, men jeg var borte veldig lenge, så ... jeg føler at jeg trenger å gi litt næring til det. Fortsette å utvikle relasjonen til vennene mine og være rundt familien min.

Ensomhet er en av de indirekte følgene ved å reise utenlands for lengre tid. Å bo langt borte fra familie og venner, å være nødt til å etablere nye relasjoner og sosiale bånd, kanskje starte om igjen flere ganger på nye steder, blir over tid mer tyngende. Den spredte følelsen Elisabeth beskriver, kan kanskje knyttes til det sosiologen Craig Calhoun (2003) betegner som «tynne relasjoner», en emosjonell investering som er spredt utover i verden. Å være en verdensborger er i denne forstand en svært ensom ting, som å leve i et slags eksil (Nussbaum 1996 s. 15). Disse unge menneskene formidler også en lengsel etter trygghet og en konkret følelse av tilhørighet til et *sted*. De føler trang til å «gi litt næring» til hjemfølelsen og å utvikle og pleie sosiale bånd hjemme.

Å være ute i verden ser dermed for disse ungdommene ut til å komme i konflikt med behovet for å slå rot og dyrke de nære relasjonene hjemme. Flere forteller om følelsen av en fysisk og emosjonell utmattelse da de bodde i utlandet. Selv om de fortsatt er av den formening at det å reise tilbake til Norge kanskje ikke «var det beste karriere-trekket», innrømmer de at de var «virkelig utbrent» og «rett og slett ønsket å komme hjem». Det virker som om de tykke båndene også handler om en form for rotfeste som ikke bare består av de nære relasjonene til andre mennesker, men også om en tilhørighet til et samfunn. Det er noe med røttene på hjemstedet som de identifiserer seg med og forstår på et emosjonelt nivå. Eva refererer til det som en «felleskapsfølelse» som hun har «problemer med å finne i byen». Hun er svært eksplisitt på at hun må «pleie sine røtter» fra sitt oppvekststed, og at det handler om «et kulturelt språk hun

forstår» og noe som det blir «veldig viktig å kunne uttrykke og verdsette» en veldig «personlig forbindelse til». Å bo langt fra familien og gang på gang rykke seg selv opp med roten og utvikle nye røtter i ukjente omgivelser blir til slutt for tungt. For å bøte på «tomheten», «ensomheten» og følelsen av «utbrenthet», i tillegg til de økonomiske vanskene knyttet til livet i utlendighet, velger de å komme tilbake til Norge.

Beslutningen om å reise tilbake til det trygge hjemmet sier utvilsomt noe om alt strevet knyttet til å faktisk leve et liv i «ek-sil». Samtidig har disse behovene en tendens til å fremstilles som helt individuelle og unntaksvis omstendigheter som tilfeldigvis rammet akkurat dem akkurat nå. Deres nåværende tilværelse hjemme i Norge beskrives som en midlertidig tilbaketrekning fra deres kosmopolitiske livsprosjekt, en slags mellomlanding for å lade batteriene og fylle lommeboken. Selv om følelsen av å være innestengt og utilpass på hjemstedet ble en viktig drivkraft for å søke internasjonale eventyr, fremstår det å ha et hjem i Norge som grunnleggende viktig i egenskap av å være noe man kan falle tilbake på. Men denne mer følelsesmessige betydningen lever i skjul bak de liberale kosmopolitiske idealene om mangfold og likeverd. Her er det det autonome og mobile selvet som feires, selvet som føler tilhørighet overalt og ingen steder.

Fanget mellom medfødte privilegier og kosmopolitiske idealer om global rettferdighet ender disse unge menneskene opp med å føle skam og skyld. De tykke relasjonene og det sosiale sikkerhetsnettet som den omsorgsfulle velferdsstaten gir dem, er det som skaper den trygge plattformen som muliggjør bevegelsen ut i verden og tilegnelsen av berikende internasjonale erfaringer. Det er det at de har dette varme og trygge redet som gir dem følelsen av «at alt vil gå helt bra» selv om de skulle «gå på trynet». Denne formen for trygghet utstyrrer dem med en helt grunnleggende ressurs som både stimulerer og muliggjør lysten til å vende seg

mot verden og dens mangfoldighet. Men av samme grunn vekker møtet med «verden der ute» følelser av skyld og skam, både overfor minoritetsbefolkningen i eget land og overfor mindre privilegerte mennesker i andre deler av verden. Det er også derfor beslutningen om å trekke seg tilbake til de nære relasjonene og en mer problemfri tilværelse hjemme formidles med en god porsjon forlegenhet og delvis skamfullhet. Det kan se ut som om lysten til å utvide sin egen horisont og utvikle forbindelser til verden stanget i noe som dagens kosmopolitiske idealer i liten grad italesetter: at å leve i et slags eksil uten tilhørighet og tykke bånd hverken er realistisk eller bærekraftig, og at det finnes ulike utfordringer og privilegier som følge av menneskers forskjellige sosiokulturelle, økonomiske og strukturelle bakgrunn. Dermed blir disse unge menneskene fanget i ambivalens og splittelse. De tar avstand fra det trangsynte og selvtilstrekkelige i eget oppvekstssted, men fanges i en passiviserende skyldfølelse i møtet med sine egne privilegier. De trekkes mot å skape bånd og forbindelser ute i verden, men blir innhentet av egne emosjonelle behov i møtet med det som følger med den kosmopolitiske tilværelsen: kravene til mobilitet, autonomi og selvstendighet.

De subjektive erfaringene av å leve som en «verdensborger» forteller altså om noe som i liten grad betones og kanskje heller ikke helt passer inn i de globale aktørenes fortellinger om betydningen av en ny orientering mot verden. Men det er nettopp de subjektive fortellingene og motsetningene som disse unge menneskene er fanget i som kan bidra til å utvide og utfordre de vidstrakte fortellingene og sosiale forventningene til kosmopolitiske individer i dag. På den ene siden belyser dette nødvendigheten av et vokabular eller «verktøy» for å kunne gjenkjenne og ta opp strukturelle forskjeller i den globale verden. Dette krever at man tar innover seg de «ukomfortable» og «avstandsskapende» forskjellene blant mennesker, som rase, etnisitet, sosioøkonomisk

bakgrunn samt statsborgerskap. De unge kosmopolittenes nølende bekreftelse av sin egen utmattethet, sine vanskeligheter og sitt behov for tykke bånd stammer fra ubehaget knyttet til deres egne privilegerte tilhørighet til Norden. Men erkjennelsen av at det finnes strukturelle forskjeller i verden, gjør ikke nødvendigvis deres egne utfordringer og lengsler mindre virkelige eller gyldige. Sett i relasjon til andres situasjon er de både privilegerte og heldige, men det utelukker ikke at de har sine ting å stri med. Å erkjenne og forholde seg til begge deler er essensielt for å kunne gå videre med en helhjertet kosmopolitisk orientering mot verden og en følelse av ansvar for den.

Noter

- 1 International Baccalaureate-programmet (IB) er del av The International Baccalaureate Organization (IBO), som er en ideell stiftelse med base i Geneve. Programmet kan spores tilbake til Kurt Hahns globale utdanningsbevegelse, som etter andre verdenskrig førte til etableringen av det første United World College (UWC) i Wales. United World Colleges var således en forløper for det nåværende IB-programmet. I dag består UWC av private internasjonale skoler rundt omkring i verden som tilbyr IB-programmet, og dekker per i dag studenter fra 17 ulike land. The International Baccalaureate Organization tilbyr fire utdanningsprogrammer, hvorav det internasjonale IB Diploma Program for videregående elever (16–19 år) er det eldste og mest velkjente. Det er dette IB Diploma Program som er i fokus i dette kapittelet. For enkelhets skyld betegner vi det som «IB-linjen».
- 2 I de fleste tilfellene har erfaringen av å leve i et internasjonalt miljø startet med perioden de gikk på IB-linjen. De intervjuede ungdommene har gått på IB-linjer ulike steder i verden: tre på norske offentlige skoler, åtte på United World Colleges i ulike land og to på private internasjonale skoler i

utlandet. På intervju tidspunktet var alle i gang med høyere utdanning eller hadde fullført en universitetsgrad.

Litteratur

- Bagnall, N. (2015). *Global Identity in Multicultural and International Educational Contexts: Student identity formation in international schools*. New York: Routledge.
- Brochmann, G. og Hagelund, A. (2010). «Welfare State, nation, and immigration». I: G. Brochmann og A. Hagelund (red.). *Immigration Policy and the Scandinavian Welfare States 1945–2010*. London: Palgrave Macmillan, s. 1–24.
- Calhoun, C. (2002). «The class consciousness of frequent travelers: Towards a critique of actually existing cosmopolitanism». *South Atlantic Quarterly*, Årg. 101(4), s. 869–897.
- Calhoun, C. (2003). «‘Belonging’ in the cosmopolitan imaginary». *Ethnicities*, Årg. 3(4), s. 531–553.
- Calhoun, C. (2008a). «Cosmopolitanism and nationalism». *Nations and Nationalism*, Årg. 14(3), s. 427–448.
- Calhoun, C. (2008b). «Cosmopolitanism in the modern social imaginary». *Daedalus*, Årg. 137(3), s. 105–114.
- Connell, R.W. og Wood, J. (2005). «Globalization and business masculinities». *Men and Masculinities*, Årg. 7(4), s. 347–364.
- Hannerz, U. (1990). «Cosmopolitans and locals in world culture». *Theory, Culture & Society* Årg. 7(2–3), s. 237–251.
- Hannerz, U. (2005). «Two faces of cosmopolitanism: Culture and politics». *Statsvetenskaplig Tidskrift*, Årg. 107(3), s. 199–213.
- Hollinger, D.A. (2001). «Not Universalists, Not Pluralists: The New Cosmopolitans Find Their Own Way». *Constellations* 8(2).
- Hollway, W. og Jefferson, T. (2012) *Doing Qualitative Research Differently: Free Association, Narrative and the Interview Method*. London: Sage.
- International Baccalaureate Organization (IBO) (2013). *IB learner profile*. [pdf] Geneva: IBO. Hentet fra: <https://www.ibo.org/contentassets/fd82f70643ef4086b7d3f292cc214962/learner-profile-en.pdf> [hentet 8. des. 2020].

- International Baccalaureate Organization (IBO) (2015). *The IB Middle Years Programme Statistical Bulletin*. [pdf] Geneva: IBO. Hentet fra: <https://www.ibo.org/about-the-ib/facts-and-figures/statistical-bulletins/middle-years-programme-statistical-bulletin/> [hentet 8. des. 2020].
- International Baccalaureate Organization (IBO) (2020). *The IB Middle Years Programme Final Statistical Bulletin*. [pdf] Geneva: IBO. Hentet fra: <https://www.ibo.org/about-the-ib/facts-and-figures/statistical-bulletins/middle-years-programme-statistical-bulletin/> [hentet 8. des. 2020].
- International Baccalaureate Organization (IBO) (u.å.). *Find an IB World School* [online] Tilgjengelig på: <https://www.ibo.org/programmes/find-an-ib-school/?SearchFields.Country=NO&SearchFields.ProgrammePYP=true> [hentet 8. des. 2020].
- Jamieson, L. (1988). *Intimacy: Personal Relationships and Modern Societies*. Cambridge: Polity Press.
- Kuisma, M. (2008). «Rights or privileges? The challenge of globalization to the values of citizenship». *Citizenship Studies, Årg.* 12(6), s. 613–627.
- Lister, R. (2009). «A Nordic nirvana? Gender, citizenship, and social justice in the Nordic welfare states». *Social Politics, Årg.* 16(2), s. 242–278.
- Ljunggren, J. og Andersen, P.L. (2014). «Vertical and Horizontal Segregation: Spatial Class Divisions in Oslo, 1970–2003». *International Journal of Urban and Regional Research, Årg.* 39(2), s. 305–322.
- Mitchell, K. (2003). «Educating the national citizen in neoliberal times: From the multicultural self to the strategic cosmopolitan». *Transactions of the Institute of British Geographers, Årg.* 28(4), s. 387–403.
- Nussbaum, M.C. (1996). «Patriotism and Cosmopolitanism». I: J. Cohen (red.). *For Love of Country: Debating the Limits of Patriotism*. Boston: Beacon Press, s. 2–17.
- OECD (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world. The OECD PISA global competence framework*. Paris: OECD. Hentet fra: <https://www.oecd.org/pisa/pisa-2018-global-competence.htm>.

- Oxfeldt, E. (2018). «Framing Scandinavian guilt». *Journal of Aesthetics & Culture*, Årg. 10(2), s. 1–5.
- Papastephanou, M. (2016). *Cosmopolitanism: Educational, Philosophical and Historical Perspectives*. Cham: Springer.
- Pollock, S., Bhabha, H.K., Breckenridge, C.A og Chakrabarty, D. (2002). «Cosmopolitanisms». *Public Culture*, Årg. 12(3), s. 577–589.
- Prieur, A., Rosenlund, L. og Skjott-Larsen, J. (2008). «Cultural capital today: A case study from Denmark». *Poetics*, Årg. 36(1), s. 45–71.
- Roberts, B. (2015). «Education for a different world: How international education responds to change». I: M. Hayden, J. Levy og J. Thompson (red.). *The SAGE Handbook of Research in International Education*. London: SAGE.
- Skeggs, B. (2004). *Class, Self, Culture*. London: Routledge, s. 88–107.
- Sklair, L. (2002). «Democracy and the transnational capitalist class». *International Political Science Review*, Årg. 23(2), s. 159–174.
- Song, M. (2019). *Becoming Cosmopolitan: Identity, belonging, and gendered tensions in the narratives of young people in Norway*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- UNESCO (2015). *Global Citizenship Education. Topics and Learning Objectives*. Paris: the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization. Hentet fra: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232993>.
- Urry, J. (2011). «Does mobility have a future?» I: M. Grieco og J. Urry (red.). *Mobilities: New Perspectives on Transport and Society*. London: Routledge, s. 3–20.
- Vieten, U.M. (2012). *Gender and Cosmopolitanism in Europe: A Feminist Perspective*. London: Routledge.
- UWC International (u.å.). *What is UWC?* Hentet fra <https://www.uwc.org/about> [hentet 8. des. 2020].
- Weenink, D. (2008). «Cosmopolitanism as a form of capital: Parents preparing their children for a globalizing world». *Sociology*, Årg. 42(6), s. 1089–1106.